

TRANSFORMAR EL MODEL ENERGÈTIC: EL MUNICIPALISME COM A RESPOSTA ALS REPTES DE LA TRANSICIÓ ENERGÈTICA

TRANSFORMAR EL MODEL ENERGÈTIC

**EL MUNICIPALISME COM A RESPOSTA
ALS REPTES DE LA TRANSICIÓ ENERGÈTICA**

Publicat per:

Observatori del Deute en la Globalització (ODG)

Autor: Josep Nualart

Revisors/es: Emma Avilés i Alfons Pérez

Disseny: Lucía Armiño

Imatge de portada: Fridays for Future Barcelona

Lloc i data de publicació: Barcelona, octubre 2019

Contacte: observatori@odg.cat

Amb el suport de:

Índex

Introducció	1
1. Situació actual del model energètic a Catalunya.....	3
2. Reptes per a la transició energètica.....	5
2.1. Crisi climàtica	6
2.2. Democràcia i energia	8
2.3. Finançament de la transició energètica	10
2.4. Transformem les mirades: ecofeminisme	13
3. Propostes des del municipalisme.....	15
3.1. Proposta Municipalista 2019 (PM19)	16
3.2. El cas de Barcelona Energia (BE)	18
4. Conclusions.....	21
5. Bibliografia	23

Introducció

La transició energètica ens brinda l'oportunitat d'enfrontar la crisi climàtica mitjançant la transformació del model energètic actual. Perquè aquesta transformació sigui real, no ha de basar-se en simples canvis tècnics i tecnològics, sinó que cal afrontar el gran repte que comporta la democratització de l'energia, que ens ha de permetre que les decisions sobre el sector energètic deixin d'estar en mans de les grans empreses energètiques, engegant un procés d'apoderament per part de la ciutadania. També caldria assegurar que aquest procés inclogués el finançament de la transició energètica per evitar que hi participin els grans poders financers i recuperar l'energia com a bé comú. A més, cal que la transició energètica es realitzi amb una mirada ecofeminista per garantir que el nou model energètic posi la vida al centre, fent-lo més just socialment i ambientalment.

La transició energètica ens permetrà fer front a la crisi climàtica i assolir la sobirania energètica, si s'aposta perquè es faci en l'àmbit local, a través del municipalisme, que consisteix en la interacció entre diferents agents municipals, com són l'esfera institucional i la pública. Per garantir que la interacció funcioni correctament, els moviments han d'empènyer perquè els consistoris reconeguin els espais de transformació existents i que creïn d'altres que siguin necessaris, exigir la seva autogestió i independència. Les institucions municipals compten amb certes competències en matèria d'energia, però la part més estratègica de la política energètica és competència de l'Estat espanyol. Malgrat això, hi ha experiències transformadores en l'àmbit local arreu del territori català que han permès iniciar una transició energètica real. Un dels casos més rellevants ha estat la creació de l'operador energètic municipal Barcelona Energia, el qual es va concebre perquè fos un agent de canvi que contribuís a la transformació del model energètic de la ciutat. Les limitacions jurídiques i legislatives, juntament amb la necessitat d'apostar fermament per la creació d'espais de participació i/o cocreació, ha fet que les accions atribuïdes actualment a Barcelona Energia es corresponguin únicament amb la comercialització d'electricitat.

1. Situació actual del model energètic a Catalunya

L'energia es defineix com la capacitat de fer treball i, amb el descobriment dels combustibles fòssils a partir de la Revolució Industrial, ha fet que també es convertís en un element estratègic dins de l'economia i un organitzador de la societat. A més, ha estat un factor clau per a la configuració del mapa geopolític i de les relacions de poder a diferents escales (Xse, 2018).

Si ens fixem en el consum energètic de Catalunya, veiem que les dues últimes dècades s'ha basat en la utilització de combustibles fòssils (petroli i gas natural) i nuclear, oscil·lant entre el 90% i el 95% (D'Elia & Pérez, 2018). Cal remarcar que no hi ha extracció d'aquests recursos dins del territori català ni estatal i s'han d'importar des de països com Angola, Algèria, Kazakhstan, Namíbia, Nigèria i Qatar (vegeu taula 1). El model de relacions entre països importadors i exportadors fa que les elits nacionals i transnacionals són els que es reparteixen la major part dels beneficis, mentre que la població local pateix la maledicció de l'abundància: viu en territoris rics en recursos que l'empobreixen (Hamouchene & Pérez, 2016).

Per tant, la importació de recursos energètics no renovables en la producció d'energia fa que Catalunya produeixi impactes socials i mediambientals a tercers països i sigui dependent energèticament. Tot i que les polítiques en matèria d'energia competeixen únicament a l'Estat espanyol, la dependència de l'exterior genera vulnerabilitat i la utilitzen diferents governs per justificar l'aplicació de polítiques de seguretat energètica (Pérez, 2018).

El fet que l'energia s'hagi convertit en un element estratègic dins de l'economia, fa que les polítiques de seguretat energètica responguin a establir relacions geopolítiques amb els països exportadors i satisfer els interessos economicofinanciers de les grans empreses energètiques, que poc tenen a veure amb la sobirania energètica¹. Aquestes decisions s'han pres de manera opaca, ja que els espais de participació ciutadana facilitats per les institucions són molt vehiculats i poc igualitaris. En el cas que es volgués exercir la sobirania energètica, aquests espais haurien d'anar dirigits a definir la política energètica en igualtat de condicions per a tots els actors involucrats, permetent realitzar canvis en el sector energètic de manera estructural (Xse, 2018).

¹ Definició establerta per la Xarxa per la sobirania energètica (Xse): El dret dels individus conscients, les comunitats i els pobles a prendre les seves pròpies decisions respecte a la generació, distribució i consum d'energia, de manera que aquestes siguin apropiades a les circumstàncies ecològiques, socials, econòmiques i culturals, i sempre que no afectin negativament a tercers.

Taula 1. Principals subministradors d'energia segons índexs IDH, democràcia, corrupció i GINI.

País	Combustible	IDH, 2016	Pos. 1-188	Categoria IDH	Índex de democràcia 2015	Pos. 1-165	Tipus de règim	Índex corrupció, 2016	Pos. 1-176	GINI	Any amb dades disponibles
Algèria	Petroli, gas natural	0,745	83	Alt	3,95	118	Autoritari	36	88	27,6	2011
Angola	Petroli	0,533	150	Baix	3,35	131	Autoritari	15	163	42,7	2008
Aràbia Saudita	Petroli	0,847	38	Molt Alt	1,93	160	Autoritari	52	48	-	-
Colòmbia	Carbó	0,727	95	Alt	6,62	62	Democràcia deficient	37	83	51,1	2015
Kazakhstan	Petroli	0,794	56	Alt	3,06	140	-	28	123	26,5	2015
Líbia	Petroli	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Namíbia	Nuclear	0,640	125	Mig	6,31	72	Democràcia deficient	53	45	61	2009
Niger	Nuclear	0,353	187	Baix	3,85	121	Autoritari	34	99	34	2014
Nigèria	Gas natural	0,527	152	Baix	4,62	108	Règim Híbrid	26	136	43	2009
Qatar	Gas natural	0,856	33	Molt Alt	3,18	134	Autoritari	71	22	-	-
Rússia	Carbó, nuclear	0,804	49	Molt Alt	3,31	132	Autoritari	29	119	37,7	2015
Sud-Àfrica	Carbó	0,666	119	Mig	7,56	37	Democràcia deficient	44	61	63,4	2011

- IDH, índex de desenvolupament humà, Programa de Nacions Unides pel Desenvolupament. Es focalitza en tres dimensions: educació, salut i renda⁷.
- Índex de democràcia, Unitat d'Intel·ligència de The Economist, EIU: analitza 165 països independents i dos territoris per mostrar l'estat de la democràcia regional i mundial. Utilitza cinc criteris: procés electoral i pluralisme, llibertats civils, funcionament del govern, participació pública i cultural política⁸.
- Índex de corrupció, Transparència Internacional. Mesura, en una escala del zero (percepció de molt corrupte) fins el cent (percepció d'absència de corrupció) els nivells de percepció de la corrupció al sector públic en un país determinat. Consisteix en un índex compostat que es basa en diverses enquestes a experts i empreses⁹.
- Coeficient GINI: mesura la distribució de la renda en un país. El coeficient va de zero a cent, essent "zero" un país amb total igualtat de rendes i "cent" un de desigualtat màxima¹⁰.

Elaboració pròpia a partir de les dades de cada índex

2. Reptes per a la transició energètica

L'actual model energètic de Catalunya, dependent de la importació de recursos energètics finits i no renovables, fa que la transició energètica sigui necessària per fer front a la crisi climàtica. Ha de garantir que el nou model energètic sigui més just socialment i ambientalment, que asseguri el subministrament a través de la gestió de la demanda, que promoció la generació distribuïda i l'autoconsum, entre d'altres. El nou model energètic també ha de comptar amb més electrificació, i s'ha d'abandonar la utilització de combustibles fòssils i nuclears per lluitar eficaçment contra l'escalfament global, a més de frenar l'extractivisme i els impactes socials i ambientals negatius generats vers les comunitats dels països exportadors.

La materialització de la transició energètica, que descriu el paràgraf anterior, passa per superar el gran repte de la democratització de l'energia. Conseqüentment, caldria traslladar aquest procés de democratització al finançament de la transició energètica per evitar que sigui captiva dels grans poders financers i assegurar que es duu a terme segons uns principis ètics que no posin el lucre en el centre de la transició. Complementàriament, la transició energètica hauria de dotar-se d'una perspectiva ecofeminista per garantir que sigui la vida la que es posi al centre. Aquesta perspectiva hauria de permetre la reproducció i sostenibilitat de la vida, impregnant els diferents àmbits i processos que s'hi duren a terme, com és el cas de la democratització de l'energia. Complir amb el repte de la democratització de l'energia i dotar la transició energètica d'una mirada ecofeminista contribuirà a garantir la sobirania energètica i, per tant, assolir l'objectiu de transformar el model energètic actual: centralitzat, fòssil, oligopòlic, injust socialment i ambiental, i patriarcal en un model distribuït, renovable, democràtic, just i ecofeminista².

2 Definició ecofeminisme Wikipedia: <https://es.wikipedia.org/wiki/Ecofeminismo>

2.1. Crisi climàtica

La crisi climàtica és el repte més important al qual s'ha enfrontat la humanitat al llarg de la seva història. L'octubre passat, el Panell Inter-governamental sobre el Canvi Climàtic (IPCC per les seves sigles en anglès) va manifestar que quedava poc més d'una dècada per fer-hi front. La seva mitigació només pot produir-se si el pic d'emissions de gasos amb efecte d'hivernacle en l'àmbit mundial té lloc a finals de l'any 2020³.

Imatge 1: Mobilització a Barcelona corresponent a la primera vaga climàtica estudiantil (15 de març).
Font: Fridays for Future Barcelona

Lenvergadura i la urgència del repte ha fet que irrompés amb força en l'esfera pública i política. Paral·lelament, ha derivat en les vagues estudiantils iniciades per Greta Thunberg, que s'han estès arreu del planeta i s'han repetit durant l'últim any mitjançant el moviment de joves Fridays for Future (FFF). Un altre moviment climàtic en l'àmbit mundial que ha irromput amb força ha estat Extinction Rebellion (XR), on les persones membres tenen estats civils més diversos⁴. Tot i que els diferents grups climàtics comparteixen uns mateixos principis, aquests moviments estan conformats per nodes locals descentralitzats que compten amb autonomia i identitat pròpia. Les regions on hi ha hagut més creació de nodes de FFF i XR han estat Europa i Nord-Amèrica. En el cas de Catalunya, principalment s'han conformat en les capitals de província i altres grans nuclis urbans, i han compartit espai amb altres moviments com són Families for Future, Barris pel Clima, Moviment per la Justícia Climàtica i Climacció.

3 BBC news: www.bbc.com/news/science-environment-48964736

4 The New Yorker: <https://www.newyorker.com/news/letter-from-the-uk/does-extinction-rebellion-have-the-solution-to-the-climate-crisis>

Amb motiu d'haver identificat l'any 2020 com a punt d'inflexió per revertir la situació actual de crisi climàtica, diferents entitats i grups locals que lluiten per la justícia climàtica, i pertanyen a la xarxa internacional Climate Justice Action⁵, han conformat la campanya/plataforma «By 2020 We Rise Up», la qual pretén donar a conèixer i coordinar mobilitzacions i accions directes no violentes entre els moviments climàtics en l'àmbit internacional⁶. L'objectiu és que els governs i organismes internacionals apliquin mesures dràstiques i efectives, com recomana l'IPCC, per complir amb les lleis i tractats internacionals, com el de París. En el cas de la Península Ibèrica, la campanya/plataforma ha estat rebatejada com «2020 Rebelión por el Clima» i pretén ser el marc on s'incorporin les diferents accions que es realitzin en el territori estatal i portuguès per part dels grups i entitats que en formen part⁷.

En aquesta línia, diferents institucions en l'àmbit local, regional i estatal estan anunciant declaracions d'emergència climàtica. L'adopció de l'emergència climàtica per part de les institucions ha de comportar el reconeixement de l'actual situació de crisi climàtica i la necessitat d'abordar-la amb urgència per evitar danys irreversibles en l'àmbit mediambiental i social. Per tant, els governs i la població han d'assumir el compromís per promoure transformacions estructurals i profundes dels diferents sectors econòmics per garantir una vida digna. De la mateixa manera que en la transició energètica, la transformació relacionada amb l'emergència climàtica passa per la creació d'espais de participació ciutadana que empoderin la població i la dotin d'una perspectiva ecofeminista que posi la vida al centre⁸.

Els primers governs que van declarar l'emergència climàtica van ser el gal·lès, l'escossès i l'irlandès, juntament amb el parlament britànic. A dia 7 d'agost hi ha 935 jurisdiccions en l'àmbit local i regional de 18 països que han declarat l'emergència climàtica⁹, entre les quals hi ha la Generalitat de Catalunya¹⁰. El seu objectiu és assolir les fites de mitigació que estableix la Llei de canvi climàtic, aprovada l'estiu de 2017¹¹, mitjançant compromisos que proposen la implementació d'instal·lacions d'energia renovable que permetin la transformació del model energètic i la participació ciutadana i d'agents socials en l'elaboració i avaluació de les polítiques climàtiques.

5 Climate Justice Action: <https://climatejusticeaction.net/en/>

6 By 2020 We Rise Up: <https://by2020weriseup.net/about-by2020/>

7 2020 Rebelión por el Clima: <https://2020rebelionporelclima.net/2020-rebelion-por-el-clima/>

8 La Directa: <https://directa.cat/emergencia-climatica-significat-i-evolucio-duna-demanda-global/?fbclid=IwAR0Yi3zPRAiWNjG4vJUVS-iQj8xQcSxWwV6QupoCvE-Kic16y6fycnuY8M>

9 Climate Emergency Declaration: <https://climateemergencydeclaration.org/climate-emergency-declarations-cover-15-million-citizens/>

10 Generalitat de Catalunya: <https://web.gencat.cat/ca/detalls/article/El-Govern-declara-formalment-lemergencia-climatica>

11 Ley del cambio climático, del 1 de agosto: https://portaljuridic.gencat.cat/ca/pjur_ocults/pjur_resultats_fitxa/?action=fitxa&mode=single&documentId=794493&language=ca_ES

D'altra banda, l'Ajuntament de Barcelona va anunciar el 10 de juliol passat que declararia l'emergència climàtica l'1 de gener del 2020. El motiu és que s'ha creat la Taula per l'Emergència Climàtica que serà l'òrgan encarregat d'elaborar-la a través d'un procés participatiu amb més de 200 entitats de la xarxa Barcelona+Sostenible, grups municipals, la Generalitat i l'Estat espanyol¹².

El model energètic actual ha tingut un paper clau per arribar a la situació actual de crisi climàtica, la qual té un caràcter transversal i ha de sobrepassar mesures que s'apliquin únicament en matèria d'energia i biodiversitat. Si les declaracions d'emergència climàtica han de ser una eina per a la transició energètica que ens permetin assolir la sobirania energètica, cal que els compromisos signats posin en entredit la continuïtat del sistema capitalista, neoliberal i extractivista. Un sistema que s'ha basat en el creixement sostingut mitjançant la utilització de combustibles fòssils, desatent els límits biofísics i la capacitat de càrrega dels ecosistemes. La insostenibilitat de la situació ha comportat fenòmens meteorològics extrems més intensos i freqüents que posen en risc els hàbitats i posen sobre la taula el decreixement material i energètic¹³ com a única resposta sensata vers el sistema socioeconòmic capitalista.

2.2. Democràcia i energia

Com ja s'ha comentat anteriorment, el gran repte per la transició energètica és la democratització de l'energia. Una de les lluites energètiques que ho ha estat treballant els últims anys ha estat la Xarxa per la sobirania energètica (Xse), la qual està conformada per associacions, col·lectius i persones a títol individual que treballen perquè la transició energètica brindi l'oportunitat de transformar el model energètic¹⁴. Des de la Xse s'entén la democràcia com la capacitat que hem de tenir des de la societat per decidir què produïm, com ho produïm i per a què ho produïm¹⁵. Per tant, cal transformar els espais de participació existents i crear-ne de nous perquè es basin en la cocreació i/o en governs publico-comunitaris¹⁶. A més, s'ha de garantir el control social dels mitjans de producció, gestionats des d'una òptica no mercantilista i apostant per gestions publico-comunitàries.

¹² Ajuntament de Barcelona: <https://ajuntament.barcelona.cat/premsa/2019/07/10/barcelona-decretara-lemergencia-climatica-1-de-gener-de-2020/>

¹³ Definició decreixement de Research & Degrowth: <https://degrowth.org/definition-2/>

¹⁴ Xarxa per la sobirania energètica (Xse): <https://xse.cat/>

¹⁵ Manifest Xse: <https://xse.cat/manifest/>

¹⁶ Definició establerta en la Proposta Municipalista 2019: entenem el govern publico-comunitari del servei públic municipal com un espai de cooperació ciutadana on es produeixi conjuntament la diagnosi, la recerca i el debat de solucions, així com el rendiment de comptes, el seguiment de l'acció de govern i la seva fiscalització.

La creació d'espais de cocreació i/o govern publico-comunitari comporten tres reptes als quals cal fer-hi front: la creació del propi espai, el tipus de decisions que s'hi prendran i qui hi participa. També és necessari identificar i distingir els diferents tipus de debats: els de govern, els de gerència i els burocràtics. Per tal que el coneixement social vagi guanyant importància en les decisions estratègiques sobre les polítiques energètiques, els actors que haurien de formar part dels espais de govern serien: l'Administració pública, la ciutadania i les persones treballadores del sector (Pérez 2018).

La sobirania energètica apel·la a exercir el dret a decidir i controlar el sistema energètic, la qual requereix un canvi profund i estructural del model de participació de l'actual sistema energètic. La materialització del canvi es durà a terme mitjançant governs publico-comunitaris, que permetin la cocreació i/o participació en la diagnosi dels problemes, la recerca i el debat de solucions, el rendiment de comptes, l'acció de govern i la seva fiscalització. Per tant, cal evitar l'ús de llenguatges higiènics, asèptics i tecnificats que allunyen les situacions de conflicte de l'acció de govern, i que sigui el coneixement social, localitzat i específic, el que segueixi guanyant primacia (Pérez, 2017).

Els espais de governs publico-comunitaris haurien de ser corresponsables, descentralitzats, inclusivament, fiscalitzats i legítims. Per tant, l'Administració pública hauria d'apostar-hi renunciant a part del control i facilitant informació comprensible; defugir de les receptes úniques i apostar per l'heterogeneïtat i diversitat d'iniciatives locals que s'adaptin a l'entorn; establir mecanismes d'informació, transparència i accessibilitat per garantir la igualtat en la participació, respectant els temps de cura de la vida comunitària; que les decisions siguin vinculants i que siguin espais construïts des d'una comunitat enfortida amb projectes autònoms que impliquen diferents actors/es i assoleixen els seus objectius (Xse, 2018).

2.3. Finançament de la transició energètica

El model energètic actual es troba en un procés de financierització, a causa de la intromissió del sector financer des de l'esclat de la crisi economicofinancera mundial.

La financierització de l'energia es caracteritza per les quatre dimensions següents:

- 1) Perfil més economicofinancer dels alts dirigents de les grans empreses energètiques,**
- 2) Les empreses energètiques obtenen més beneficis econòmics a través del mercat secundari¹⁷,**
- 3) La utilització de mecanismes financers per part de les administracions públiques per estimular la inversió per part del sector financer¹⁸,**
- 4) La desvirtualització de l'energia com a «asset class» i no com a bé comú.**

Les quatre dimensions de la financierització de l'energia podrien definir-se com les peces necessàries que han identificat el sector financer i les grans empreses energètiques per promoure el model BIG-BIG-BIG (grans projectes, grans inversions i grans corporacions). La promoció d'aquest model fa que les entitats financeres identifiquin les infraestructures energètiques com un actiu financer on poder invertir els seus recursos econòmics. Aquest fet genera processos especulatius entorn a la construcció d'infraestructures (Scherer, Pérez, & Panadori, 2017), les quals no tenen perquè respondre a les necessitats reals de la població, afecten directament la volatilitat dels preus dels recursos energètics i posen en risc les economies dels països importadors i exportadors.

17 Les empreses energètiques obtenen més benefici a través de les operacions de compravenda d'accions en la borsa que de la producció i comercialització d'energia.

18 L'Administració pública dona garanties públiques que el projecte és realitzarà i també en finança una part, i assumeix tot el risc en el cas que no sigui així. La Unió Europea compta amb mecanismes com el Fons Europeu d'Inversions Estratègiques (FEIE) i els Projectes d'Interès Comunitari (PCI per les seves sigles en anglès)

Què és la financierització?

La financierització és un procés i una fase actual de l'economia capitalista en la qual les finances s'han tornat extraordinàriament poderoses, i ha penetrat en les vides quotidianes de les persones i les decisions polítiques internacionals, nacionals i locals. Es basa en l'especulació de diferents productes financers no lligats a l'economia real que es compren i venen, generant plusvàlues d'origen «fictici» per no estar relacionades amb el valor d'un bé material sinó amb el seu valor futurible.

La globalització, entesa com l'expansió del capitalisme arreu del món, ha promogut l'expansió del paradigma neoliberal de la liberalització de les finances, rebaixant d'aquesta manera barreres, eliminant regulacions i mecanismes de control. A través de decisions polítiques, que en gran mesura han estat influenciades per lobbys financers, s'ha creat una cartera immensa de mecanismes que permeten extreure el màxim de beneficis de l'economia productiva i reproductiva.

La predominança de les finances es veu reflectida en molts àmbits de la vida quotidiana. Experimentem una financierització de l'energia, les infraestructures, l'habitatge, l'educació, la sanitat, l'alimentació, les polítiques d'ajuda al desenvolupament o el clima. En lloc de finançar projectes en aquests àmbits per promoure l'economia i el desenvolupament, avui en dia la lògica predominant és fer els beneficis màxims a través de l'endeutament sense tenir en compte els valors dels béns comuns. Tot és mercantilitzable i tot es torna un producte financer («asset class»)¹⁹.

19 Definició de financierització (ODG): <https://odg.cat/financieritzacio/>

Ens internacionals com el Fons Monetari Internacional, el Banc Mundial o la Unió Europea sostenen el discurs que caldrà invertir bilions d'euros per dur a terme la transició energètica. Cal remarcar que aquesta projecció es fa sense proposar un canvi estructural del sistema socioeconòmic, fent que la transició sigui captiva del sector financer mundial i les grans empreses energètiques (Xse, 2018).

Per tal de revertir el procés de financierització del sector energètic i evitar que la transició energètica sigui captiva del sector financer i les grans empreses energètiques, cal que el procés de democratització de l'energia garanteixi que el finançament de la transició energètica sigui participatiu i des d'una òptica no mercantilista. En l'àmbit privat, hi ha els bancs ètics, les cooperatives de crèdit, les cooperatives de serveis o el micromecenatge, els quals són mètodes de finançament i assessorament de projectes energètics transformadors que permetrien basar-se en uns principis ètics que no posessin el lucre en el centre de la transició energètica.

En l'àmbit de les institucions públiques, hi ha la possibilitat de crear una banca pública destinada a la inversió de fons públics en projectes que garanteixin satisfer l'interès general. En el cas de la transició energètica, aquests projectes no només haurien d'implementar energies renovables, sinó que permetessin la transformació del model energètic per assolir la sobirania energètica. Aquesta es materialitzaria a través de la creació d'espais de cocreació i/o govern publico-comunitari dins dels organismes de decisió, desatenent els interessos de les grans empreses energètiques.

Per tant, els diferents mètodes en l'àmbit privat i la banca pública són opcions que permetrien revertir el procés de financierització en el qual es troba el sector energètic, garantint que la transició energètica sigui real i justa i es produeixi sota el paradigma del decreixement.

2.4. Transformem les mirades: Ecofeminisme

Els actuals models socioeconòmic i energètic comporten una amenaça per a la justícia social i ambiental, ja que vulnereixen els drets de les poblacions més vulnerables. En el cas de les poblacions locals dels països del Sud global, els quals acostumen a ser exportadors de recursos energètics, aquesta vulneració es veu agreujada a causa de la maledicció de l'abundància. Tot i que es podria pensar que la gravetat dels impactes generats és igual per a tota la població d'una mateixa comunitat, aquesta es veu accentuada en el cas de les dones, ja que tradicionalment s'han encarregat de les tasques de cures i han quedat excloses dels espais de presa de decisions, ja que els homes eren els qui tenien el dret per fer-ho.

Es podria pensar que la incorporació de la dona al món laboral i la seva presència en alts càrrecs de les empreses energètiques pot aportar una visió (eco)feminista al sector energètic i a la societat en general *per se*, però no és així. Cal que les seves conviccions siguin ecofeministes (Xse, 2018).

A més, la invisibilització de la dona en els espais de presa de decisions no només es produeix en el món laboral, sinó que també passa en els moviments socials, més concretament en les lluites energètiques (Xse, 2018). Un cas paradigmàtic és el de l'Aliança contra la Pobresa Energètica (APE)²⁰ que està encapçalada i protagonitzada per dones. Tot i que els seus objectius no siguin ecologistes o (eco)feministes, a través de les seves accions en contra de les pràctiques il·legítimes realitzades per les grans empreses de l'oligopoli, en connivència amb el poder polític, reivindiquen la transformació del model energètic perquè l'energia torni a ser un bé de necessitat bàsica per al manteniment d'una vida digna.

Per tant, si hom vol que la transició energètica permeti assolir la sobirania energètica, cal que es faci des d'una perspectiva ecofeminista per garantir que el nou model energètic sigui just socialment i ambiental, incloent-hi una mirada que aculli i reproduïx la vida, establint vincles amb l'entorn (ecodependència) i altres persones i poblacions (interdependència). En aquest sentit, la sobirania energètica s'assolirà quan es garanteixi l'energia com a dret, que comportaria disputar-li el poder a les grans empreses energètiques i poders fàctics perquè l'energia deixi de ser mercantilitzada i permeti la reproducció i sostenibilitat de la vida. Aquesta visió ecofeminista no només ha d'aplicar-se dins del nostre territori, sinó que ha de garantir que les comunitats del Sud global, en especial les dones, deixin de patir els impactes del model energètic actual fòssil i extractivista (Xse, 2018).

20 Aliança contra la Pobresa Energètica: <https://pobresaenergetica.es/index.php/ca/>

Imatge 2: Acció de l'APE per exigir la condonació del deute contret pels col·lectius vulnerables que no poden fer front al cost de la factura dels subministraments bàsics. Font: APE

3. Propostes des del municipalisme

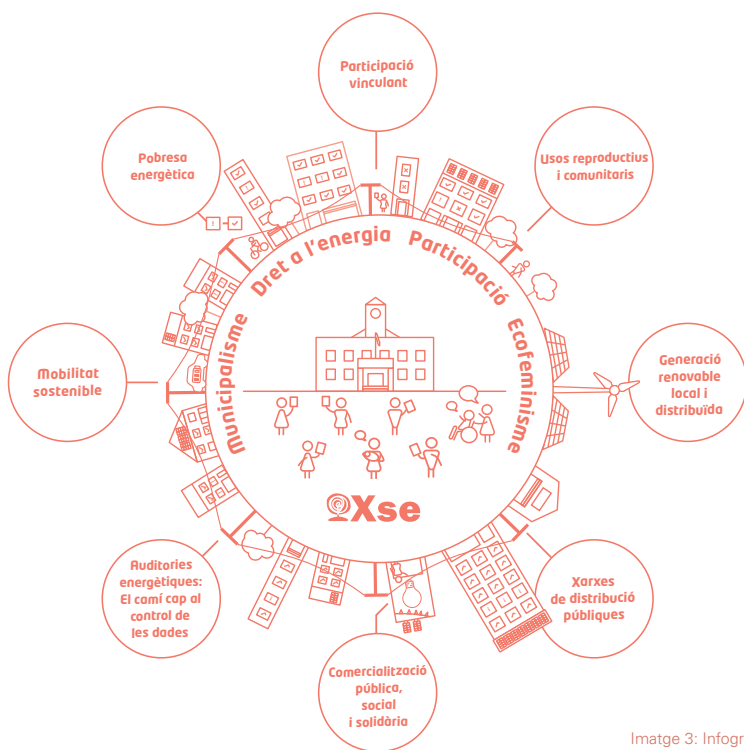
Per garantir que la transició energètica permeti assolir la sobirania energètica, és urgent que les institucions acordin mesures per assegurar que la transformació del model energètic actual comportin fer front a la crisi climàtica, crear espais de cocreació i/o govern publico-comunitari, establir mecanismes perquè el finançament de la transició energètica es basi en uns principis ètics que no posin el lucre en el centre de la transició i la dotin d'una perspectiva ecofeminista que posi la vida al centre. Aquestes mesures es poden emprendre des de diferents àmbits institucionals: local, regional i/o nacional. Actualment, jurisdiccions dels diferents àmbits arreu del planeta han declarat l'emergència climàtica, la qual es pot concebre com una eina d'acció per afrontar els reptes anteriors si s'incorporen les polítiques adequades.

A causa de la proximitat dels òrgans de govern amb la població i el coneixement sobre l'entorn, s'aposta perquè l'assoliment de la sobirania energètica plena es faci en l'àmbit local, a través del municipalisme, el qual es concep com la interacció entre els diferents agents que hi ha dins i fora de la institució municipal, és a dir, entre el consistori i la població. Per tal que la interacció entre l'esfera institucional i pública funcioni correctament, els moviments han d'empènyer perquè els consistoris reconeixin els espais de transformació social existents i que facilitin d'altres que siguin necessaris, exigint que es garanteixi la seva autogestió i independència.

Tot i que la part més estratègica de la política energètica és competència de l'Estat espanyol, l'aparició de les autodeterminades «alcaldies del canvi» i altres candidatures transformadores en el cicle electoral anterior, va permetre impulsar accions vers la transició energètica. Les eleccions del més de maig passat es van concebre com una oportunitat per revalidar aquestes alcaldies i ampliar-ne arreu del territori. Per tant, la Xse va elaborar la Proposta Municipalista 2019 (PM19) per tal de facilitar una guia a aquelles candidatures municipals que volguessin treballar en el dret a l'energia i en la participació real i efectiva. Una de les autodeterminades «alcaldies del canvi» ha estat l'Ajuntament de Barcelona. A finals del mandat va posar en funcionament Barcelona Energia (BE), el nou operador energètic municipal, que pretenia ser un agent de canvi per a la transformació del model energètic actual. Les limitacions del marc jurídic i legislatiu, juntament amb la necessitat d'apostar fermament per la creació d'espais de participació i/o cocreació, ha fet que les accions atribuïdes actualment a BE es corresponguin únicament amb la comercialització d'electricitat.

3.1 Proposta Municipalista 2019 (PM19)

La Proposta Municipalista 2019 (PM19)²¹ es va elaborar com a eina d'incidència per a les eleccions del mes de maig passat i recull 19 fitxes que contenen accions concretes aplicables dins del marc competencial dels governs municipals. La idea és que pugui servir de guia tant per a les candidatures municipals, òrgans de govern o partits de l'oposició, com per a entitats i col·lectius. Per aquest motiu, les fitxes tenen una estructura senzilla on s'inclou una descripció de la proposta amb accions a dur a terme, els/les actors/es implicats/des, l'àmbit d'actuació, els terminis d'aplicació i exemples.

Imatge 3: Infografia Proposta Municipalista 2019 amb les diferents àrees temàtiques que inclou i el seu contingut.
Font: Xse

21 Ajuntament de Terrassa: <https://aoberta.terrassa.cat/documents/normativa401063804.pdf?iddo-c=401063804&idrel=000341>

L'àrea temàtica amb més pes dins de la PM19 és la participació, ja que s'han identificat els espais de decisió vehiculats i poc igualitaris com un dels principals problemes del model energètic actual. L'enfocament d'aquesta àrea temàtica és aconseguir la democratització de l'energia a través de governs publico-comunitaris que permetin la cocreació de polítiques públiques energètiques. Dues de les accions que es recullen incentiven els partits polítics que prenguin el compromís d'acatar les decisions que surtin d'aquests espais de participació i fomentar i desenvolupar processos que interpel·lin tota la població en matèria d'energia per refrendar aquests decisions²².

Els pressupostos municipals són l'eina de gestió i implementació efectiva de polítiques públiques per part del govern. Per tant, han de reflectir la voluntat política de democratitzar-los per garantir que la transició energètica ens conduirà cap a la sobirania energètica. En la PM19 es proposen accions concretes com són la inclusió de projectes energètics als pressupostos participatius generals i/o la reserva d'una partida pressupostària específica destinada a projectes energètics d'àmbit local, que comptarà amb un procés participatiu per al disseny dels projectes que s'han d'implementar. És imprescindible el seguiment i l'avaluació en la implementació i execució del procés participatiu, com dels projectes energètics que se'n derivin.

En el cas de l'ecofeminisme, la PM19 també l'incorpora com la mirada amb què s'ha de dotar la transformació del model energètic, tot i que compta amb algunes accions concretes. Es proposa que s'analitzin els fluxos d'energia per identificar la seva procedència i usos i determinar si el municipi és just socialment i ambiental, tant en l'àmbit local com global. Una altra acció suggereix dotar els esdeveniments públics d'una visió ecofeminista, garantint la presència de dones, o bé haver-les convidat i que hagin declinat la invitació. A més, es proposa aplicar el criteri de proximitat per als desplaçaments de les persones convidades i facilitar espais d'acollida d'infància, a la dependència i a la diversitat funcional, per encoratjar l'assistència d'aquelles persones amb gent a càrrec.

22 Agència Catalana de la Competència: http://acco.gencat.cat/web/.content/80_acco/documents/arxius/actuacions/20170419_ACCES-DADES-COMPTADORS-DIGITALS-ELECTRICITAT.pdf

3.2 El cas de Barcelona Energia (BE)

En l'àmbit institucional és l'Estat espanyol qui té les competències estratègiques en l'àmbit de l'energia. Tot i això, l'Administració local té la capacitat d'influir sobre la gestió energètica, l'accés a l'energia, la gestió de la demanda, l'eficiència i el coneixement, conscienciació i extensió de la cultura energètica. (Ajuntament de Barcelona, 2016). A més, la transformació del model energètic es veu obstaculitzada pel marc jurídic espanyol i la influència de l'oligopoli energètic.

Malgrat no compta amb les competències necessàries per garantir la transformació del model energètic, s'identifica el món municipal, en aquest cas les ciutats, com a actores clau per dur-ho a terme. Els motius són el gran consum energètic, conseqüència de l'alta concentració de població que acullen, i per ser dinamitzadors de les economies d'escala, i es constitueixen com a nodes d'infraestructures d'importació, transport i distribució (D'Elia & Pérez, 2018).

En el cas de Barcelona, l'Ajuntament forma part de les «alcaldies del canvi» que es van iniciar l'últim cicle electoral, apostant per recuperar l'energia com a servei públic i democratitzar-la. El model que es vol assolir ha de ser renovable, distribuït, de proximitat, participatiu i que faci possible la sobirania energètica, amb l'objectiu d'augmentar el lideratge públic i ciutadà en la governança energètica de la ciutat i posicionar Barcelona com a ciutat referent en la política energètica (Ajuntament de Barcelona, 2016).

Per materialitzar-ho, l'Ajuntament ha creat Barcelona Energia (BE)²³, l'operador elèctric metropolità, per irrompre en el mercat elèctric amb la intencionalitat d'esdevenir un servei públic i de sostenibilitat ambiental. Des de l'1 de juliol del 2018 va començar a subministrar electricitat als equipaments públics i enllumenat de la ciutat i a partir de l'1 de gener d'aquest any ja ofereix aquesta possibilitat als habitatges de Barcelona que ho desitgin. Actualment, l'electricitat que comercialitza és 100% renovable i s'obté a través de les diferents instal·lacions fotovoltaïques i comprant-ne a empreses energètiques amb el certificat de garantia de generació renovable que estableix la Comissió Nacional dels Mercats i la Competència, l'òrgan regulador energètic.

Les restriccions de la Llei Montoro en els àmbits d'actuació i endeutament dels consistoris han fet que la constitució de BE s'hagi fet dins d'una empresa pública ja existent, com és Tractament i Selecció de Residus S.A. (TERSA)²⁴. Aquest fet ha comportat que es posés en entredit que comercialitzés energia 100% renovable, ja que TERSA gestiona la Planta de Revalorització de Residus de Sant Adrià del Besòs.

23 Barcelona Energia: <http://energia.barcelona/>

24 Tractament i Selecció de Residus S.A (TERSA): <http://www.teresa.cat/es>

La incorporació de BE dins de l'organigrama de TERSA va comportar un obstacle per assolir l'objectiu de la governança energètica público-ciudadana definida pel mateix Ajuntament, a causa dels marcs jurídics i les dinàmiques adquirides durant els més de 30 anys que opera TERSA. A més, en un principi l'Ajuntament tampoc no va apostar fermament per la creació d'un espai de participació i/o cocreació que permetés assolir l'objectiu marcat. Per tal de mostrar la necessitat de la seva constitució, des del setembre del 2018 la Xse ha realitzat reunions periòdiques amb la regidoria d'Energia i Aigua de l'Ajuntament per tal de buscar formes de govern público-comunitari efectives que apoderin la ciutadania, vinculant-la amb les seves preocupacions. El resultat ha estat la creació de l'Assemblea d'Usuàries, de la qual formen part totes les persones usuàries, i la Comissió Permanent, un òrgan representatiu que incorpora persones usuàries i moviments socials vinculats amb el món de l'energia. En la primera Assemblea d'Usuàries, que va tenir lloc al març del 2019, es va constituir la Comissió Permanent i hi formen part la Xse i l'APE.

Malgrat l'esforç dut a terme per part de l'Ajuntament per dotar BE de les eines necessàries per convertir-lo en un agent transformador del model energètic, considerant la limitació de competències, les accions atribuïdes actualment corresponen a la comercialització d'electricitat. Per tant, cal seguir treballant-hi per garantir el dret a l'energia. En primer lloc, cal disputar l'hegemonia a l'oligopoli, és a dir, no només s'ha d'apostar per contractar l'electricitat amb comercialitzadores fora de les grans empreses energètiques que en formen part, sinó garantir que la generació de l'energia tampoc no prové d'aquestes empreses²⁵. També cal transitar cap a un model energètic on el paradigma sigui el decreixement energètic, posant èmfasi en la gestió de la demanda, promoure l'autoconsum i incorporar-hi la dimensió exterior, vinculada amb l'abandonament dels combustibles fòssils i nuclears. Per últim, cal que l'Ajuntament aposti pel municipalisme, establint interaccions amb els moviments socials afectats pel model energètic de la ciutat, creat espais de governs público-comunitaris que siguin corresponsables, descentralitzats, inclusivament, fiscalitzats i legítims.

25 La Vanguardia: <https://www.lavanguardia.com/local/barcelona/20181217/453587495519/ayuntamiento-barcelona-energia-endesa-renovable.html>

Imatge 4: Primera dinàmica col·lectiva entre les diferents entitats que van participar del procés «Repensant Barcelona Energia». Font: Xse

Repensant Barcelona Energia: Un espai de govern publico-comunitari per decidir sobre la política energètica

Entre febrer i maig del 2018 la Xse va engegar un procés de cocreació per analitzar i debatre com hauria de ser el govern publico-comunitari de BE perquè permetés incloure i incentivar la participació de la ciutadania i les persones treballadores.

Aquest procés va constar de 15 dinàmiques col·lectives i va comptar amb la participació de 31 entitats que pertanyien a diferents àmbits, com són el científic, el tècnic, l'ecologia, l'economia, col·lectius que treballen la democràcia de base i persones usuàries i afectades pels impactes del model energètic actual.

Els principals temes que es van debatre van ser la compravenda de l'energia, les fonts de generació, com s'integra la xarxa de distribució, com es fixen les tarifes i com s'aborda la pobresa energètica. Les propostes i demandes que van sorgir feien referència a la creació d'espais participatius vinculants, fòrums oberts i plurals a diferents escales (barri, districte i ciutat); mecanismes de control i transparència; i espais de diàleg a diferents nivells i graus de responsabilitat (consultes ciutadanes, àgores de debat, assemblees i espais representatius).

4. Conclusions

L'energia s'ha convertit en un element estratègic dins de l'economia i organitzador de la societat. Per tant, la transició energètica és la via que ha de permetre assolir la sobirania energètica a través de la transformació del model energètic actual. En aquest sentit, calen polítiques energètiques que garanteixin la justícia mediambiental i social i eliminar aquelles que responen als interessos de les grans empreses energètiques i als de les elits nacionals i transnacionals dels països importadors i exportadors. És important que aquestes polítiques incideixin en reptes com la crisi climàtica, la democratització de l'energia, el finançament de la transició energètica i l'ecofeminisme.

En el cas de la crisi climàtica, les institucions que emetin declaracions d'emergència climàtica han de fer-ho perquè reconeixen l'actual situació de crisi climàtica i concebre-les com l'eina que els ha de permetre abordar-la amb urgència. A més, les mesures que s'hi incorporin han de garantir que la transició energètica permeti transformar l'actual sistema capitalista, neoliberal i extractivista en un que es basi en el decreixement material i energètic.

És necessari que aquest nou sistema socioeconòmic sigui democràtic energèticament, garantint un canvi profund i estructural del model de participació del sistema energètic. Aquest canvi passa per conformar espais de govern publico-comunitari que siguin corresponsables, descentralitzats, inclusivament, fiscalitzats i legítims. La seva funció consistiria en la cocreació i/o participació en el disseny, seguiment i avaluació de les polítiques i projectes energètics.

La transició energètica no només ha de comportar la democratització de l'energia, sinó que també ha de garantir que el finançament de la transició energètica sigui participatiu i des d'una òptica no mercantilista. Aquest fet permetria revertir l'actual procés de financierització del sector energètic i evitar que la transició energètica sigui captiva del sector financer i les grans empreses energètiques. Els bancs ètics, les cooperatives de crèdit, les cooperatives de serveis, el micromecenatge i la banca pública són opcions que permeten que la transició energètica sigui real i justa i que es produeixi sota el paradigma del decreixement.

L'agreujament de la vulneració de drets per motius de gènere fa imprescindible dotar la transició energètica d'una perspectiva ecofeminista per garantir que s'assoleix la sobirania energètica plena. Aquesta perspectiva assegura que el nou model energètic aculli i reproduïx la vida, reivindicant l'energia com a dret. La visió ecofeminista ha d'estendre's més enllà del nostre territori perquè les comunitats del Sud deixin de patir els impactes de l'actual model energètic fòssil i extractivista.

El municipalisme és la millor fórmula per afrontar els reptes de la transició energètica, gràcies a la proximitat dels òrgans de govern amb la població i el coneixement sobre l'entorn. L'esfera institucional ha de respectar l'autogestió i la independència dels espais de transformació social existents i, si cal, crear-ne de nous, per garantir una bona interacció amb l'esfera pública.

En el cas de Barcelona Energia, actualment només realitza accions de comercialització d'electricitat, com a conseqüència de la limitació de competències dels marcs jurídic i legislatiu. Si l'Ajuntament vol que el nou operador energètic contribueixi a la transformació del model energètic actual, aquesta ha de fer-se sota el paradigma del decreixement energètic. La transformació també ha d'incloure la gestió de la demanda, la promoció de l'autoconsum i incorporar la dimensió exterior per certificar l'abandonament dels combustibles fòssil i nuclears. Una altra qüestió que cal tenir en compte és que la transformació no serà plena si es segueix comercialitzant energia generada per empreses de l'oligopoli. A més, el lideratge públic i ciutadà en la governança energètica de la ciutat tindrà lloc si l'Ajuntament aposta pel municipalisme. Per tant, és imprescindible que estableixi interaccions amb els moviments socials afectats pel model energètic de la ciutat, creant espais de governs publico-comunitaris que siguin corresponsables, descentralitzats, inclusivament, fiscalitzats i legítims.

5. Bibliografia

Ajuntament de Barcelona. (2016). Mesura de govern: Transició cap a la Sobirania energètica. Recuperado de www.bcn.cat

D'Elia, G., & Pérez, A. (2018). La influència del govern elèctric de les ciutats en la dependència energètica. Recuperado de <https://odg.cat/publicacio/govern-dependencia-energetica/>

Hamouchene, H., & Pérez, A. (2016). Colonialismo energético: El acaparamiento del gas de la UE en Argelia. Recuperado de <https://odg.cat/publicacio/colonialisme-energetic-argelia/>

Pérez, A. (2017). Recuperant el control de l'energia. Accions per (re) municipalitzar la distribució elèctrica. Recuperado de <https://esf-cat.org/esferes-19-recuperant-control-lenergia-accions-remunicipalitzar-distribucio-electrica/>

Scherer, N., Pérez, A., & Panadori, D. (2017). Mega-infraestructura como mecanismo de endeudamiento: El riesgo de deuda ilegítima, ecológica y de género. Recuperado de https://odg.cat/wp-content/uploads/2018/01/Mega-infraestructura-como-mecanismo-de-endeudamiento_castDEF-1.pdf

Xse. (2018). Tenim energia! Reptes de la transició energètica cap a la sobirania energètica. En Icaria Editorial (Vol. 1). Recuperado de <https://xse.cat/publicacions/>

